

Arkeoterapi ve Kültürel Mirasın Turizm Deneyimindeki Rolü

Özlem Tekin¹

Özet

Bu çalışma, arkeoterapi yaklaşımı çerçevesinde kültürel mirasın turizm deneyimindeki rolünü incelemektedir. Arkeolojik alanların yalnızca tarihsel bilgi sunan mekânlar değil, aynı zamanda ziyaretçilerin psikolojik iyi oluşunu destekleyen terapötik deneyim alanları olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, kültürel mirasın deneyimsel ve iyileştirici boyutları turizm perspektifinden ele alınarak arkeoterapinin turizm literatürüne sunduğu katkılar tartışılmaktadır.

Giriş

İnsan topluluklarının geçmişte ürettikleri maddi ve manevi değerler, günümüz toplumlarının kültürel kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu değerler bütünü genellikle kültürel miras kavramı kapsamında ele alınmakta ve toplumların tarihsel sürekliliğini temsil eden önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Kültürel miras yalnızca geçmişten kalan eserlerin korunmasını ifade eden statik bir alan değildir; aynı zamanda kültürel miras temalı aktivitelere dahil olmasıyla, bireylerin tarihsel çevreyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla anlam kazanan dinamik bir süreçtir. Bu nedenle kültürel miras, hem toplumsal belleğin oluşumunda hem de bireylerin kültürlere ilişkin aidiyet duygusunun gelişmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir.

Geleneksel kültürel miras çalışmalarında ağırlıklı olarak koruma, restorasyon ve yönetim süreçlerine odaklanılmıştır. Bununla birlikte son yıllarda yapılan çalışmalar, kültürel mirasın yalnızca fiziksel varlıkların korunmasıyla sınırlı olmadığını; aynı zamanda bireylerin bu alanlarla kurdukları deneyimsel ilişkilerin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle arkeolojik miras alanları, ziyaretçilere geçmiş toplumların yaşam biçimlerini ve kültürel pratiklerini keşfetme/öğrenme imkânı sunan önemli mekânlar hâline gelmektedir.

1 Doç. Dr., Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu

Arkeolojik alanlarla kurulan bu etkileşim yalnızca bilişsel bir öğrenme süreciyle sınırlı kalmamaktadır. Tarihsel çevreyle kurulan temas, bireylerde merak, keşif isteği, estetik algı ve tarihsel bağ kurma duygusu gibi çeşitli psikolojik deneyimleri de beraberinde getirebilmektedir. Bu durum arkeolojik miras alanlarının bireylerin duygusal ve psikolojik süreçleri üzerinde de etkili olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda kültürel miras çalışmalarında bireysel deneyimlerin ve psikolojik etkilerin incelenmesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Bu gelişmeler doğrultusunda literatürde son yıllarda öne çıkan yaklaşımlardan biri **arkeoterapi** ve buna bağlı olarak gelişen **terapötik arkeoloji** kavramlarıdır. Bu yaklaşımlar, arkeolojik miras alanlarıyla kurulan etkileşimin bireylerin psikolojik iyilik hâli üzerinde olumlu katkılar sağlayabileceğini ileri sürmektedir. Tedavi için sanat, mağara duvarlarına resimler çizmekle başlatılabilir. Sanatla terapinin ilk insandan sanatçılara kadar uzanan çizgide ilkel sağaltımdan bilimsel sağaltıma kadar uzun bir geçmişi vardır. Bu nedenle sanat terapisi olabildiğince çok yönlüdür (Öz Çelikbaş, 2019:31). Arkeoterapi de bu çok yönlülükle doğmuştur. Arkeolojik kazılara katılım, kültürel miras temelli öğrenme süreçleri ve kültürel mirasla kurulan etkileşimler bireylerin kendilerini ifade etmelerine, geçmişle ilişki kurmalarına ve duygusal açıdan anlamlı deneyimler yaşamalarına katkı sağlayabilmektedir.

Diğer taraftan arkeolojik miras alanları turizm faaliyetleri açısından da önemli bir çekim merkezi oluşturmaktadır. Günümüzde kültür turizmine katılan ziyaretçiler yalnızca tarihi eserleri gözlemlemekle yetinmemekte; aynı zamanda bu alanlarla etkileşim kurarak daha derin ve anlamlı deneyimler yaşamayı da arzu etmektedir. Bu nedenle arkeolojik miras alanlarının deneyimsel boyutunun turizm perspektifiyle birlikte ele alınması giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Bu bölümde kültürel miras ve arkeoloji arasındaki ilişki deneyimsel ve psikolojik boyutlarıyla ele alınmaktadır. Bu kapsamda öncelikle kültürel miras kavramının toplumsal işlevleri incelenmekte, ardından arkeolojik miras alanlarının deneyimsel özellikleri değerlendirilmektedir. Daha sonra kültürel mirasın psikolojik iyi oluş ile ilişkisi tartışılmakta ve arkeoterapi ile terapötik arkeoloji yaklaşımlarının kuramsal temelleri ele alınmaktadır. Son olarak arkeolojik mirasın turizm deneyimi bağlamındaki rolü değerlendirilerek kültürel mirasın bireysel ve toplumsal düzeyde sağlayabileceği katkılar ortaya konulmaktadır.

Bölümün özgün katkısı, kültürel miras ve arkeoloji çalışmalarını psikolojik iyi oluş ve turizm deneyimi perspektifleriyle birlikte ele alarak disiplinlerarası bir kavramsal çerçeve sunmasında yatmaktadır. Kültürel miras literatüründe

çoğunlukla koruma, yönetim ve sürdürülebilirlik gibi konulara odaklanılırken, bu bölüm arkeolojik miras alanlarının bireylerin deneyimsel ve psikolojik süreçleri üzerindeki potansiyel etkilerine dikkat çekmektedir. Bu yönüyle bölüm, kültürel miras, arkeoloji, psikoloji ve turizm literatürleri arasında kavramsal bir köprü kurarak gelecekte yapılacak disiplinlerarası araştırmalar için teorik bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

1.Kültürel Miras Kavramı ve Toplumsal İşlevleri

Kültürel miras kavramı yalnızca geçmişten günümüze ulaşan fiziksel kalıntıları ifade eden bir kavram olmaktan ziyade toplumların kolektif hafızasını, kimliğini ve değer sistemlerini yansıtan çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmaktadır (Smith, 2006). Kültürel mirasın modern toplumlarda üstlendiği işlevler incelendiğinde bu kavramın kültürel kimlik, toplumsal aidiyet ve tarihsel süreklilik duygusu ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir (Ashworth, Graham, & Tunbridge, 2007).

Kültürel mirasın bireyler ve toplumlar açısından anlam üretme süreçlerinde önemli rol oynadığı birçok araştırmada vurgulanmaktadır (Waterton & Watson, 2015). Kültürel miras alanları bireylerin geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurmalarına olanak sağlayan sembolik mekânlar olarak değerlendirilmektedir (Lowenthal, 2015). Bu mekânlar aracılığıyla bireyler geçmiş medeniyetlerin kalıntılarıyla temas etmeyi deneyimleyebilmekte ve toplumsal kimliklerini yeniden tanımlayabilmektedir (Harrison, 2013).

Kültürel miras çalışmaları aynı zamanda mirasın sosyal üretim süreçlerini inceleyen eleştirel yaklaşımları da içermektedir (Smith, 2006). Bu perspektife göre kültürel miras yalnızca korunması gereken nesnelere oluşan bir koleksiyon değildir; aynı zamanda toplum tarafından sürekli yeniden yorumlanan bir anlam sistemidir (Waterton & Smith, 2010). Bu nedenle kültürel miras alanlarının bireylerin psikolojik ve sosyal deneyimleri üzerinde önemli etkileri olabilmektedir (Harrison, 2013).

Son yıllarda kültürel miras çalışmalarında ortaya çıkan yeni araştırma alanlarından biri kültürel mirasın insan refahı üzerindeki etkileridir (Darvill, 2019). Araştırmalar kültürel miras faaliyetlerine katılımın bireylerde yaşam memnuniyeti, sosyal bağlılık ve psikolojik iyilik hâli gibi olumlu sonuçlar yaratabileceğini göstermektedir (Belfiore, 2015). Kültürel miras alanlarının sunduğu deneyimsel ve duygusal bağlamlar bireylerin yaşam anlamı üretme süreçlerini destekleyebilmektedir (Waterton & Watson, 2015).

Literatür incelendiğinde kültürel mirasın yalnızca tarihsel değer taşıyan nesnelere oluşan bir alan olmadığı, aynı zamanda bireylerin kimlik, aidiyet ve anlam üretme süreçlerinde önemli rol oynayan sosyal ve kültürel bir yapı

olduğu görülmektedir (Smith, 2006; Harrison, 2013). Bu perspektif kültürel mirasın psikolojik ve toplumsal refah ile ilişkili olduğunu ortaya koymakta ve arkeoterapi gibi yaklaşımların teorik temelini oluşturmaktadır (Darvill, 2019).

2. Arkeoloji ve Kültürel Mirasın Deneysel Boyutu

Arkeoloji disiplininin temel amacı geçmiş toplumlara ait maddi kültür kalıntılarını incelemek ve bu kalıntılar aracılığıyla tarihsel süreçleri anlamlandırmaktır (Renfrew & Bahn, 2016). Bununla birlikte çağdaş arkeoloji araştırmaları arkeolojik alanların yalnızca bilimsel araştırma mekânları değil aynı zamanda toplumsal deneyim alanları olduğunu vurgulamaktadır (Holtorf, 2007).

Arkeolojik alanların ziyaretçiler üzerinde güçlü duygusal etkiler yaratabildiği birçok çalışmada belirtilmektedir (Poria, Butler, & Airey, 2003). Özellikle arkeolojik mirasın otantik deneyimler sunması ziyaretçilerin tarihsel bağlamı daha derin bir şekilde algılamalarına olanak sağlamaktadır (Timothy & Boyd, 2003). Arkeolojik alanlar geçmiş ile günümüz arasında somut bir bağ kurarak ziyaretçilerin tarihsel süreçleri deneyimlemelerini mümkün kılmaktadır (Holtorf, 2007).

Arkeoloji literatüründe son yıllarda gelişen yaklaşımlardan biri arkeolojinin toplumsal etkilerini inceleyen **toplumsal arkeoloji (public archaeology)** yaklaşımıdır. Bu yaklaşım arkeolojik araştırmaların toplumla etkileşim içinde yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır (Moshenska, 2017). Toplumsal arkeoloji projeleri bireylerin arkeolojik süreçlere aktif olarak katılmasını sağlayarak arkeolojik miras ile güçlü bağlar kurulmasına katkı sağlamaktadır (Everill, 2015).

Arkeolojik faaliyetlere katılımın bireylerin sosyal ve psikolojik deneyimlerini etkileyebileceği de birçok çalışmada belirtilmektedir (Everill & Burnell, 2022). Özellikle arkeolojik kazılara katılan bireylerde özgüven artışı, sosyal bağların güçlenmesi ve öğrenme motivasyonunun artması gibi sonuçlar gözlemlenmektedir (Everill, 2015). Bu tür deneyimler arkeolojinin yalnızca akademik bir disiplin değil aynı zamanda sosyal bir deneyim alanı olduğunu göstermektedir (Holtorf, 2007).

Arkeoloji literatürü incelendiğinde arkeolojik alanların yalnızca tarihsel bilgi üretimi açısından değil aynı zamanda bireylerin deneysel ve duygusal süreçleri açısından da önemli mekânlar olduğu görülmektedir (Holtorf, 2007; Everill, 2015). Bu durum arkeolojik faaliyetlerin psikolojik iyilik hâli üzerindeki potansiyel etkilerini inceleyen arkeoterapi yaklaşımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Everill & Burnell, 2022).

3. Kültürel Miras ve Psikolojik İyilik Hâli

Araştırmalar kültürel miras faaliyetlerine katılımın bireylerin sosyal bağlantılarını güçlendirdiğini ve yaşam memnuniyetini artırdığını göstermektedir (Belfiore, 2015). Psikolojik iyilik hâli kavramı bireylerin yaşamdan duydukları memnuniyet, olumlu duygular ve sosyal bağlılık düzeylerini içeren çok boyutlu bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Ryff, 1989). Kültürel miras faaliyetleri bireylerin bu boyutlarda olumlu deneyimler yaşamasına katkı sağlayabilmektedir (Darvill, 2019). Özellikle müzeler ve kültürel miras alanlarında gerçekleştirilen katılımcı programların bireylerin zihinsel sağlıkları üzerinde olumlu etkiler yarattığı birçok araştırmada belirtilmektedir (Thomson, Ander, Menon, Lanceley, & Chatterjee, 2012). Müze nesnelileriyle etkileşim kuran bireylerde stres seviyesinin azaldığı ve duygusal iyilik hâlinin arttığı gözlemlenmiştir (Chatterjee & Noble, 2016).

Kültürel mirasın psikolojik etkileri özellikle yaşlı bireyler ve sosyal izolasyon yaşayan gruplar üzerinde daha belirgin olabilmektedir (Belfiore, 2015). Kültürel miras faaliyetleri bireylerin toplumsal katılımını artırarak sosyal bağlılık duygusunu güçlendirebilmektedir (Darvill, 2019).

Literatür incelendiğinde kültürel mirasın bireylerin psikolojik iyilik hâline katkı sağlayabilecek önemli bir sosyal kaynak olduğu görülmektedir (Belfiore, 2015; Darvill, 2019). Bu durum kültürel miras alanlarının terapötik potansiyelini ortaya koymakta ve arkeoterapi yaklaşımının teorik temelini güçlendirmektedir (Everill & Burnell, 2022).

4. Arkeoterapi ve Terapötik Arkeoloji Yaklaşımları

Arkeoterapi kavramı arkeolojik faaliyetlerin bireylerin psikolojik iyilik hâline katkı sağlayabileceğini savunan disiplinlerarası bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Everill & Burnell, 2022). Bu yaklaşım arkeoloji, psikoloji, sağlık bilimleri ve kültürel miras çalışmalarının kesişiminde ortaya çıkmıştır (Darvill, 2019). Arkeoterapi uygulamaları genellikle katılımcı arkeoloji projeleri, arkeolojik kazılara gönüllü katılım ve tarihsel peyzaj deneyimleri gibi faaliyetleri içermektedir (Everill & Burnell, 2022). Bu tür faaliyetlerin bireylerin psikolojik iyilik hâli üzerinde olumlu etkiler yaratabileceği belirtilmektedir (Darvill, 2019).

Arkeoterapi ve terapötik arkeoloji, arkeolojik çevrelerle kurulan etkileşimin bireylerin psikolojik, sosyal ve duygusal iyilik hâline katkı sağlayabileceğini inceleyen disiplinlerarası yaklaşımlar olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar, arkeolojiyi yalnızca geçmiş toplumların maddi kültürünü inceleyen bir bilim alanı olarak değil, aynı zamanda bireylerin tarihsel çevreyle kurduğu deneyimsel ilişkinin anlam üretimi ve psikolojik iyilik hâli üzerindeki etkilerini

değerlendiren bir uygulama alanı olarak yorumlamaktadır (Sayer, 2010; Everill & Burnell, 2022).

Bu yaklaşımın teorik temelleri büyük ölçüde sağlık ve mekân ilişkisini inceleyen **Health Geography** literatürüne dayanmaktadır. Sağlık coğrafyası, bireylerin sağlık deneyimlerinin yalnızca biyolojik süreçlerle açıklanamayacağını; aynı zamanda mekânsal çevre, toplumsal ilişkiler ve kültürel bağlamın da sağlık ve iyilik hâli üzerinde belirleyici olabileceğini savunan bir araştırma alanıdır (Kearns & Gesler, 1998; Curtis, 2004). Bu bağlamda **Wilbert M. Gesler** tarafından geliştirilen **Therapeutic Landscape** kavramı, belirli mekânların fiziksel özellikleri, sosyal etkileşimleri ve bireylerin bu mekânlara yükledikleri anlamların birleşimi yoluyla iyileştirici deneyimler yaratabileceğini ileri sürmektedir (Gesler, 1992). Terapötik peyzaj yaklaşımı, iyileşme deneyiminin yalnızca fiziksel çevre tarafından şekillenmediğini, bireylerin mekana yüklediği anlamlar, sosyal etkileşimler ve kültürel bağlamın da bu süreci etkilediğini savunmaktadır (Williams, 2007).

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda arkeolojik alanlar yalnızca geçmiş medeniyetlere ait kalıntıların bulunduğu yerler olarak değil, aynı zamanda bireylerin tarihsel çevreyle etkileşim kurarak anlam, kimlik ve aidiyet geliştirebildikleri mekânsal deneyim alanları olarak değerlendirilmektedir. Arkeolojik peyzajların bireylerin geçmişle kurduğu ilişkide önemli bir rol oynadığı ve bu ilişkinin kültürel süreklilik duygusunu destekleyebileceği ileri sürülmektedir (Tilley, 2004; Holtorf, 2013).

Literatürde yer alan çalışmalar, tarihsel peyzajların ve kültürel miras alanlarının bireylerin çevreyle kurduğu duygusal bağları güçlendirebildiğini ve bu bağın bireylerin kimlik algısını etkileyebileceğini göstermektedir (Smith & Waterton, 2009). Bu bağlamda arkeolojik çevrelerle kurulan etkileşim, bireylerin kendilerini tarihsel süreklilik içinde konumlandırmalarına yardımcı olabilmekte ve geçmişle kurulan bu ilişki bireysel anlam üretim süreçlerini destekleyebilmektedir.

Terapötik arkeoloji uygulamaları çoğu zaman bireylerin arkeolojik faaliyetlere aktif olarak katıldığı programlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kazı çalışmalarına katılım, buluntuların belgelenmesi veya kültürel mirasın korunmasına yönelik uygulamalar bireylerin geçmişle doğrudan temas kurmasını sağlamanın yanı sıra, bu tür etkinliklerin katılımcılar arasında işbirliğini teşvik ettiği, sosyal etkileşimi artırdığı ve topluluk duygusunu güçlendirdiği belirtilmektedir (Thomas, 2015; Everill & Burnell, 2022).

Son yıllarda gerçekleştirilen bazı uygulamalar arkeolojik faaliyetlerin psikolojik iyilik hâline katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle Birleşik Krallık'ta yürütülen projeler, arkeolojik kazı çalışmalarına katılımın

travma sonrası iyileşme süreçlerinde destekleyici bir rol oynayabileceğini göstermiştir (Everill, 2019). Bu tür girişimler, arkeolojik miras çalışmalarının yalnızca akademik araştırma açısından değil, aynı zamanda psikososyal rehabilitasyon süreçleri açısından da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Arkeoterapi yaklaşımları aynı zamanda deneysel öğrenme süreçleriyle de yakından ilişkilidir. Arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen uygulamalı etkinlikler bireylerin tarihsel süreçlerle doğrudan karşılaşmasını sağlayarak öğrenme deneyimini daha katılımcı ve somut hâle getirmektedir. Bu tür deneyimler, bireylerin tarihsel çevreyi yalnızca bilişsel düzeyde değil aynı zamanda duygusal ve deneysel düzeyde de anlamlandırmalarına yardımcı olmaktadır (Holtorf, 2018).

Son olarak terapötik arkeoloji yaklaşımının toplumsal düzeyde de önemli etkiler yaratabileceği vurgulanmaktadır. Arkeolojik çevrelerle kurulan bağlar, yerel toplulukların kültürel miraslarını yeniden yorumlamalarına ve tarihsel kimliklerini güçlendirmelerine katkı sağlayabilmektedir (Waterton & Watson, 2015). Bu yönüyle terapötik arkeoloji, kültürel miras yönetimi ile bireysel psikolojik süreçler arasında bir köprü kurarak hem bireysel iyilik hâlini hem de toplumsal aidiyet duygusunu destekleyen bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

5. Arkeolojik Miras ve Turizm Deneyimi

Arkeolojik miras turizm literatüründe kültürel turizmin önemli bir bileşeni olarak ele alınmaktadır (Timothy & Boyd, 2003). Arkeolojik alanlar ziyaretçilere tarihsel bilgi edinme ve otantik deneyimler yaşama fırsatı sunmaktadır (Poria et al., 2003). Turizm araştırmaları arkeolojik mirasın ziyaretçi deneyimi açısından güçlü duygusal ve bilişsel etkiler yaratabildiğini göstermektedir (Timothy & Boyd, 2003). Ziyaretçiler arkeolojik alanlarda geçmiş ile bağlantı kurarak kültürel mirası daha somut bir şekilde deneyimleyebilmektedir (Holtorf, 2007).

Son yıllarda turizm literatüründe ortaya çıkan **yaratıcı turizm** yaklaşımı ziyaretçilerin kültürel deneyimlere aktif olarak katılmasını teşvik etmektedir (Richards, 2011). Bu yaklaşım arkeolojik alanların yalnızca ziyaret edilen mekânlar değil aynı zamanda deneysel öğrenme alanları olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır (Richards, 2011).

Arkeolojik miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından da önemli bir potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir (Timothy & Boyd, 2003). Yerel toplulukların arkeolojik miras projelerine katılımı hem kültürel mirasın korunmasına hem de turizm gelirlerinin yerel ekonomiye katkı sağlamasına yardımcı olabilmektedir (Ashworth et al., 2007).

Konunun turizm literatürü ile bağlantısı incelendiğinde, turizm deneyimine konu arkeolojik mirasın ziyaretçiler için güçlü deneyimsel ve duygusal anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır (Timothy & Boyd, 2003; Richards, 2011). Bu durum arkeolojik mirasın yalnızca turistik bir kaynak değil aynı zamanda terapötik deneyimler sunabilecek bir kültürel alan olduğunu göstermektedir (Everill & Burnell, 2022).

Sonuç

Kültürel miras, toplumların geçmişten devraldığı değerlerin korunması ve geleceğe aktarılması açısından önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte kültürel miras yalnızca geçmiş toplumlara ait kalıntıların korunmasını ifade eden bir alan olmaktan öte, bireylerin tarihsel çevreyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla anlam kazanan çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle kültürel mirasın bireylerin deneyimleri ve psikolojik süreçleriyle birlikte ele alınması, miras çalışmalarına daha kapsamlı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Arkeolojik miras alanları, geçmiş uygarlıkların yaşam dünyalarına dair somut izler sunarak ziyaretçilere tarihsel süreçleri keşfetme fırsatı sağlamaktadır. Bu alanlarda yaşanan deneyimler, bireylerin tarihsel çevreyle etkileşim kurmasını mümkün kılmakta ve öğrenme, keşfetme ve anlam oluşturma süreçlerini desteklemektedir. Bu durum arkeolojik mirasın yalnızca bilgi aktarımına hizmet eden alanlar olarak değil, aynı zamanda deneyimsel öğrenmenin gerçekleştiği kültürel ortamlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Literatürde giderek daha fazla tartışılan arkeoterapi ve terapötik arkeoloji yaklaşımları, arkeolojik miras alanlarının bireylerin psikolojik iyi oluşu üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğine işaret etmektedir. Arkeolojik çevreyle kurulan etkileşim bireylerde merak, keşif duygusu, estetik algı ve aidiyet hissi gibi olumlu duygusal süreçleri destekleyebilmektedir. Bu bağlamda arkeolojik miras alanlarının terapötik potansiyelinin araştırılması kültürel miras çalışmalarına yeni bir araştırma perspektifi sunmaktadır.

Bunun yanı sıra arkeolojik miras alanları kültür turizmi açısından da önemli deneyim alanlarıdır. Günümüzde ziyaretçiler tarihsel mekânları yalnızca görmek yerine bu alanlarla etkileşim kurarak daha derin ve anlamlı deneyimler yaşamayı tercih etmektedir. Bu nedenle arkeolojik miras alanlarının ziyaretçi deneyimini zenginleştirecek biçimde ele alınması hem kültürel miras yönetimi hem de turizm planlaması açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak kültürel miras, arkeoloji, psikolojik iyi oluş ve turizm deneyimi arasındaki ilişkilerin birlikte ele alınması disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirmektedir. Arkeolojik miras alanlarının deneyimsel ve terapötik potansiyelinin daha kapsamlı biçimde incelenmesi, gelecekte hem akademik araştırmalar hem de uygulama alanları açısından yeni olanaklar ortaya çıkarabilir.

Kaynakça

- Ashworth, G., Graham, B., & Tunbridge, J. (2007). *Pluralising pasts*. Pluto Press.
- Belfiore, E. (2015). Cultural participation and wellbeing. *Cultural Trends*.
- Chatterjee, H., & Noble, G. (2016). *Museums, health and wellbeing*. Routledge.
- Curtis, S. (2004). *Health and inequalities: Geographical perspectives*. Sage.
- Darvill, T. (2019). Cultural heritage and human wellbeing. *International Journal of Heritage Studies*.
- Everill, P. (2015). The benefits of participation in archaeology. *Public Archaeology*.
- Everill, P. (2019). Operation Nightingale: Archaeology and recovery for military veterans. *Antiquity*, 93(368), 1477–1481.
- Everill, P., & Burnell, K. (2022). *Archaeology, heritage and wellbeing*. Routledge.
- Gesler, W. M. (1992). Therapeutic landscapes: Medical issues in light of the new cultural geography. *Social Science & Medicine*, 34(7), 735–746.
- Harrison, R. (2013). *Heritage: Critical approaches*. Routledge.
- Holtorf, C. (2007). *Archaeology is a brand*. Left Coast Press.
- Holtorf, C. (2013). On pastness: A reconsideration of materiality in archaeological object authenticity. *Anthropological Quarterly*, 86(2), 427–443.
- Holtorf, C. (2018). Embracing change: How cultural resilience is increased through cultural heritage. *World Archaeology*, 50(4), 639–650.
- Kearns, R., & Gesler, W. (1998). *Putting health into place: Landscape, identity and well-being*. Syracuse University Press.
- Lowenthal, D. (2015). *The past is a foreign country*. Cambridge University Press.
- Moshenska, G. (2017). *Key concepts in public archaeology*. UCL Press.
- Öz Çelikbaş, E. (2019). Dışavurumcu Sanat Terapisi. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(1): 20-37.
- Poria, Y., Butler, R., & Airey, D. (2003). The core of heritage tourism. *Annals of Tourism Research*.
- Renfrew, C., & Bahn, P. (2016). *Archaeology: Theories, methods and practice*. Thames & Hudson.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism. *Annals of Tourism Research*.
- Ryff, C. (1989). Happiness is everything? *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Sayer, D. (2010). *Ethics and burial archaeology*. Duckworth.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Smith, L., & Waterton, E. (2009). *Heritage, communities and archaeology*. Duckworth.
- Thomas, J. (2015). *Archaeology and modernity*. Routledge.
- Thomson, L., Ander, E., Menon, U., Lanceley, A., & Chatterjee, H. (2012). Quantitative evidence for museum wellbeing effects. *Arts & Health*.

Timothy, D., & Boyd, S. (2003). *Heritage tourism*. Prentice Hall.

Waterton, E., & Smith, L. (2010). The recognition and misrecognition of community heritage. *International Journal of Heritage Studies*.

Waterton, E., & Watson, S. (2015). *The Palgrave handbook of contemporary heritage research*. Palgrave Macmillan.